

## КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА

*У статті розглянуто роль компетентнісного підходу як методологічної основи формування професійної компетентності майбутнього викладача вищої школи, зокрема визначено перелік інтегральних, загальних та спеціальних компетентностей.*

*Ключові слова: компетентнісний підхід, формування, професійна компетентність, майбутній викладач.*

**Постановка проблеми.** Сучасне соціальне замовлення, визначене документами державного значення, активізує проблему підвищення якості освіти, що й визначає характер підготовки майбутніх викладачів, учителів, передусім за рахунок кардинальних змін у системі професійної підготовки педагогічних кадрів. Успіх подальшого розвитку навчання і виховання молоді значною мірою визначає якість суспільної і професійної діяльності дорослої людини, а отже – майбутнього України.

Саме вища школа відіграє вирішальну роль у професійній підготовці майбутнього викладача і вчителя. Відповідно до суспільних вимог випускники вищих педагогічних закладів мають оволодіти сучасними професійно значущими теоретичними знаннями, здобути ґрунтовні практичні уміння і навички, набути творчих якостей, критичного мислення, оптимального спілкування, тобто професійної компетентності. На підвищення рівня якості професійної підготовки спрямована діяльність із розроблення нового покоління Стандартів вищої освіти, зокрема й магістрів освіти, методологічним підґрунтям яких є компетентнісний підхід.

**Аналіз наукових джерел.** Аналіз психолого-педагогічних та лінгводидактичних джерел з проблем реалізації компетентнісного підходу як методологічного підґрунтя формування професійної компетентності майбутнього викладача вищої школи дозволив визначити основні напрями дослідження: теоретичні й методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів, її складові (В. Андрущенко, В. Бондар, О. Дубасенюк, М. Євтух), сутність формування готовності до професійної діяльності та показників її сформованості (А. Алексюк, М. Дьяченко, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, В. Сластьонін), формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів (О. Біда, О. Матвієнко, Л. Коваль, О. Комар, І. Шапошнікова). Проте, незважаючи на значний інтерес учених до зазначеного питання, проблема визначення ролі компетентнісного підходу як методологічного підґрунтя формування професійної компетентності майбутнього викладача ВНЗ у педагогічній теорії й практиці розроблена недостатньо.

**Мета публікації** полягає у визначенні ролі компетентнісного підходу як методологічного підґрунтя формування професійної компетентності майбутнього викладача ВНЗ.

**Виклад основного матеріалу.** Стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю розробляє центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, до сфери управління яких належать ВНЗ, і галузевих об'єднань організацій роботодавців та затверджує їх за погодженням з Національним агентством із забезпечення якості освіти. Якість вищої освіти особистості визначається як рівень здобутих знань, умінь, навичок, інших якостей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти [2].

Розробники розпочали підготовку стандартів вищої освіти нового покоління, що замінять Галузеві стандарти вищої освіти (ГСВО), які розроблялися у 2002–2014 рр. Методологічною основою розроблення названих документів державного значення є компетентнісний підхід, що поділяє філософію визначення вимог до фахівця, закладену в основу Болонського процесу та Міжнародного Проекту Європейської комісії «Гармонізація Освітніх структур в Європі».

У частині першій статті 1 Закону України «Про вищу освіту» подано визначення компетентності як «динамічної комбінації знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [2].

До результатів професійної підготовки майбутніх фахівців ВНЗ ученими віднесено сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою в процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти [2]. Дослідниками професійної підготовки майбутнього викладача вищої освіти визначено низку компетентностей, які необхідно сформувати у них у процесі навчання. До складових професійної компетентності віднесено інтегральну, загальні та спеціальні компетентності [3].

В якості основи визначення інтегральної компетентності ОКР магістра використовується опис НРК [4]. Відповідно до цього опису *інтегральна компетентність* магістра трактується як здатність розв'язувати складні задачі та проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інноваційної діяльності (впровадження інновацій), яка характеризується невизначеністю умов і вимог [3].

До загальних компетентностей відповідно до проекту «Tuning» [1] віднесено подані нижче компетентності: здатність до абстрактного мислення; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність планувати та управляти часом; знання та розуміння предметної галузі та розуміння професії; здатність спілкуватися другою мовою; оволодіння навичками використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність проведення досліджень на відповідному рівні; здатність учитися і бути сучасно навченим; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність бути критичним і самокритичним; здатність до адаптації та дії в новій ситуації; здатність генерувати нові ідеї(креативність); вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми; здатність приймати обґрунтовані рішення; здатність працювати в команді; володіти навичками особистісної взаємодії; здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети; вміння цінувати та поважати різноманітності та мультикультурності; здатність працювати у міжнародному контексті; здатність працювати автономно; здатність розробляти та управляти проектами; здатність діяти на основі етичних міркувань; здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт; здатність діяти соціально відповідально та громадянсько свідомо; здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

До спеціальних (фахові, предметні) компетентностей за переліком відповідного кваліфікаційного рівня НРК [4] дослідниками віднесено знання, уміння, комунікацію, автономність і відповідальність. *Знання* в аналізованому документі визначаються як осмислена та засвоєна суб'єктом наукова інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності. Знання поділяються на емпіричні (фактологічні) і теоретичні (концептуальні, методологічні). *Уміння* пояснюються як здатність застосовувати знання для виконання завдань та розв'язання задач і проблем. Уміння поділяються на когнітивні (інтелектуально-творчі) та практичні (на основі майстерності з використанням методів, матеріалів, інструкцій та інструментів). *Комунікація* трактується як взаємозв'язок суб'єктів із метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності. *Автономність і відповідальність* семантизовані як здатність самостійно виконувати завдання, розв'язувати задачі і проблеми та відповідати за результати своєї діяльності.

Із метою забезпечення кореляції визначених інтегральних, загальних та спеціальних компетентностей розробниками стандартів нового покоління запропоновано допоміжну матрицю відповідності, у якій відображено погляд роботодавця (замовника) на освітню та професійну підготовку потенційного працівника. Пропонована матриця складена з урахуванням національної рамки кваліфікацій [4].

**Матриця відповідності компетентностей майбутнього викладача  
сучасним вимогам роботодавців**

<b>Класифікація компетентностей за НРК</b>	<b>Знання</b>	<b>Уміння</b>	<b>Комунікація</b>	<b>Автономність та відповідальність</b>
<b><u>Середній рівень</u></b> Здатність розв'язувати типові спеціалізовані задачі в певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування положень і методів відповідної науки і характеризується певною невизначеністю умов.	Широкі спеціалізовані фактологічні та теоретичні знання, набуті у процесі навчання та/або професійної діяльності, розуміння (усвідомлення) рівня цих знань.	Розв'язання типових спеціалізованих задач широкого спектру, що передбачає ідентифікацію та використання інформації для прийняття рішень. Планування, зокрема розподіл ресурсів, аналіз, контроль та оцінювання власної роботи та роботи інших осіб.	Взаємодія, співробітництво з широким колом осіб (студенти колеги, керівники, клієнти) для впровадження професійної або навчальної діяльності.	Здійснення обмежених управлінських функцій та прийняття рішень у звичних умовах з елементами непередбачуваності. Покращення результатів власної навчальної та/або професійної діяльності і результатів діяльності інших. Здатність до подальшого навчання з деяким рівнем автономності.
<b><u>Достатній рівень</u></b> Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у певній галузі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та визначеністю умов.	Концептуальні знання, набуті у процесі навчання та професійної діяльності, включаючи певні знання сучасних досягнень. Критичне осмислення основних теорій, принципів, методів і понять у навчання та професійній діяльності.	Розв'язання складних непередбачуваних задач і проблем у спеціалізованих сферах професійної діяльності та/або навчання, що передбачає збирання та інтерпретацію інформації (даних), вибір методів та інструментальних засобів, застосування інноваційних підходів.	Донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень та власного досвіду в галузі професійної діяльності. Здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію.	Управління комплексними діями або проектами, відповідальність за прийняття рішень. У непередбачуваних умовах. Відповідальність за професійний розвиток окремих осіб та/або груп осіб. Здатність до подальшого навчання з високим рівнем автономності.
<b><u>Високий рівень</u></b> Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.	Спеціалізовані концептуальні знання, набуті у процесі навчання та/або професійної діяльності на рівні новітніх досягнень, які є основою для оригінального мислення, інноваційної діяльності, зокрема в контексті дослідницької роботи. Критичне осмислення проблем у навчанні та/або професійній діяльності та на межі предметних галузей.	Розв'язання складних задач і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог. Проведення дослідницької діяльності та/або інноваційної діяльності.	Зрозуміле і недвозначне донесення власних висновків, а також знань та пояснень, що їх обґрунтовують, до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються. Використання іноземних мов у професійній діяльності.	Прийняття рішень у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування. Відповідальність за розвиток професійного знання і практик, оцінку стратегічного розвитку команди. Здатність до подальшого навчання, яке значною мірою є автономним та самостійним.

Ученими окреслено нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти і сформульовано його у термінах кінцевих, підсумкових результатів навчання – 15–20 інтегративних, загальних та спеціальних компетентностей. Також визначено критерії визначення результатів навчання: бути чіткими і однозначними; бути діагностичними (мати об'єктивні ознаки, що дозволяють констатувати їх досягнення чи недосагнення); бути вимірюваними (має існувати спосіб та шкала для досягнення результату); бути сформульовані відповідно до правил.

Науковцями наведено правила визначення та формулювання результатів навчання: 1) визначити, якій сфері та ієрархічному рівню має відповідати результат навчання; 2) визначити дієслово відповідного рівня; 3) вказати предмет вивчення або предмет дії; 4) за необхідності навести умови/обмеження, за яких необхідно демонструвати результат навчання.

Авторами пропонується використовувати у процесі розроблення Стандарту допоміжну таблицю матриці відповідності визначених результатів навчання та компетентностей, поданих нижче в Табл. 2.

Таблиця 2

**Матриця відповідності визначених результатів навчання та компетентностей майбутніх викладачів**

Програмні результати навчання	Інтегральна	Загальні	Спеціальна
	компетентність	компетентності	компетентність
<b>Когнітивна (пізнавальна) сфера</b>			
<b>Знання</b>	здатність відтворити принципи, методи, основні поняття, факти	здатність зібрати (впорядкувати) інформацію для виконання завдань та розв'язання професійних задач і проблем	здатність визначити основні поняття, факти для виконання завдань та розв'язання задач і проблем з конкретного предмета
<b>Розуміння</b>	здатність інтерпретувати вивчене: пояснити принципи, методи, основні поняття, факти; прогнозувати наслідки на основі отриманих знань	здатність інтерпретувати інформацію для прийняття ефективних професійних рішень прогнозувати наслідки	здатність ідентифікувати, ілюструвати та використовувати інформацію для прийняття ефективних рішень з певного предмета
<b>Застосування</b>	здатність використати вивчений матеріал у нових ситуаціях	Здатність розв'язання складних непередбачуваних задач і проблем у спеціалізованих сферах професійної діяльності та/або навчання, що передбачає збирання та застосування інформації (даних), вибір методів та інструментальних засобів, застосування інноваційних підходів	здатність підготувати, демонструвати, організувати, модифікувати, застосувати (підходи, дані, методи, технології, засоби) у процесі розв'язання складних непередбачуваних задач та інноваційних проблем з конкретного предмета
<b>Аналіз</b>	здатність розбивати інформацію на компоненти, розуміти їх складові та взаємозв'язки, бачити помилки в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значущість даних	здатність планувати, зокрема розуміння складових та взаємозв'язків, розподіл ресурсів, співвіднесення, аналіз та оцінка значущості використання даних, інноваційних підходів, принципів, методів, технологій у процесі навчання та/або професійної діяльності	здатність аналізувати, розбивати інформацію на компоненти, планувати, розуміти складові та взаємозв'язки, дискутувати та критикувати під час міркувань, виділити різницю між фактами і наслідками у процесі оволодіння певним предметом

<b>Синтез</b>	здатність поєднати частини разом, для отримання цілого з новою системною властивістю.	здатність аргументувати, сформулювати розв'язання складних задач і проблем професійної діяльності, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної або недостатньої інформації та суперечливих вимог; здатність інтегрувати, спроектувати, підсумувати у процесі провадження навчальної, дослідницької та/або інноваційної діяльності	розв'язання складних задач і проблем з предметного поля, що потребує оновлення та інтеграції знань; провадження дослідницької та/або інноваційної діяльності з предмета
<b>Оцінювання</b>	здатність оцінювати важливість матеріалу для конкретної цілі	здатність контролювати та оцінювати власну навчальну та/або професійну діяльність та роботу інших осіб	здатність контролювати та оцінювати власну діяльність та роботу інших осіб з вивченого предмета
<b>Емоційна (афективна) сфера</b>			
<b>Сприйняття</b>	бажання отримати необхідну інформацію; уважне вислуховування співбесідника, чутливість до соціальних проблем	бажання навчатися для професійних потреб; чутливість до соціальних проблем; уважне вислуховування співбесідника,	бажання навчатися для професійних потреб; чутливість до соціальних проблем; уважне вислуховування співбесідника,
<b>Реагування</b>	активна участь у навчальному процесі: виявлення інтересу до предмету, бажання висловитися; бажання допомогти, пояснити іншим	активна участь у навчальному процесі, бажання висловлюватися, дискутувати, пояснити іншим, робити презентацію	виявлення інтересу до вивчення предмету; бажання висловлюватися, дискутувати, пояснити іншим, робити презентацію
<b>Ціннісна орієнтація</b>	визнання певних цінностей; активна підтримка певних цінностей: сповідування демократичних та громадянських цінностей; визнання ролі науки в повсякденному житті; турбота про здоров'я оточуючих; повага до індивідуального і культурного різноманіття	оволодіння професійними цінностями; активна підтримка професійних педагогічних цінностей: демократичних та громадянських визнання ролі педагогіки і психології для розвитку соціуму; турбота про здоров'я оточуючих; повага до індивідуального і культурного різноманіття; сприйняття толерантності як професійної цінності	оволодіння педагогічними цінностями; активна підтримка професійних цінностей викладача вищої школи: демократичних та громадянських цінностей; визнання ролі предметного поля для формування молодого покоління; сповідування толерантності як педагогічної цінності
<b>Організація та концептуалізація</b>	оволодіння процесами поєднання різних цінностей, засвоєння системи цінностей, вирішення конфліктів (адаптація поведінки, визнання власної відповідальності за свої вчинки)	здатність засвоювати, дотримуватися та захищати загальнолюдські, громадянські, особистісні, професійні цінності; вирішувати професійні конфлікти; визнавати власну відповідальність за свої професійні вчинки	здатність інтегрувати, пояснювати, захищати педагогічні цінності; вирішувати педагогічні конфлікти; визнавати власну відповідальність за свої соціально-педагогічні вчинки
<b>Характеристика системи цінностей</b>	сформована система цінностей: послідовна та передбачувана поведінка; самостійність і	сформована система професійних цінностей: здатність професійно послідовно та	сформована система педагогічних цінностей: здатність професійно послідовно та

	відповідальність у роботі; професійна повага до етичних принципів; демонстрації позитивної професійної, соціальної та емоційної поведінки здорового способу життя	передбачувано діяти; демонструвати самостійність і відповідальність у роботі, позитивну професійну, соціальну та емоційну поведінку; слухати й задавати професійні питання; осуджувати й розв'язувати етнічні конфлікти; практикувати здоровий спосіб життя	передбачувано діяти; демонструвати самостійність і відповідальність у роботі, позитивну професійну, соціальну та емоційну поведінку; слухати й задавати професійні питання, вирішувати проблеми; поширювати здоровий спосіб життя
--	---	---	---

Пропонована матриця відповідності визначених результатів навчання та оволодіння компетентностями майбутніми викладачами згідно вимог новітнього Державного стандарту вищої освіти є орієнтовною. Автор не претендує на висвітлення досліджуваного питання у всій повноті та готовий до дискусії з пропонованою проблематики.

**Висновки.** Аналіз новітніх документів державного значення з впровадження компетентнісного підходу дозволяє стверджувати, щодо базових компетентностей фахівців вищої школи слід віднести інтегративну, загальну та спеціальну компетентності. До програмних результатів навчання з когнітивної сфери навчання віднесено знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінювання; з емоційної (афективна) сфери сприйняття, реагування, ціннісну орієнтацію, організацію та концептуалізацію, характеристику системи цінностей. Перспективами подальших розвідок у зазначеному напрямі є визначення програмних результатів навчання майбутніх викладачів з психомоторної сфери.

#### Список використаних джерел

1. TUNING [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unideusto.org/tuningeu/>.
2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Розроблення освітніх програм: методичні рекомендації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://ihed.org.ua/images/biblioteka/rozroblennya\\_osv\\_program\\_2014\\_tempus-office.pdf](http://ihed.org.ua/images/biblioteka/rozroblennya_osv_program_2014_tempus-office.pdf).
4. НРК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p>.
5. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти [Електронний ресурс] / Ю. М. Рашкевич. – Режим доступу: <file:///D:/Users/Dell/Downloads/BolonckiyProcessNewParadigmHE.pdf>.

Л. Я. Бирюк

#### КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

*В статье рассмотрена роль компетентностного подхода как методологической основы формирования профессиональной компетентности будущего преподавателя высшей школы, в частности определен перечень интегральных, общих и специальных компетентностей.*

*Ключевые слова: компетентностный подход, формирование, профессиональная компетентность, будущий преподаватель.*

L. Biryuk

#### COMPETENCE APPROACH AS A METHODOLOGICAL BASIS OF FORMING INTENDING TEACHER PROFESSIONAL COMPETENCE

*The article deals with the competence approach as a methodological basis of forming high school intending teacher professional competence, in particular, a list of integrated, general and specific competences is defined.*

*Key words: competence approach, forming, professional competence, intending teacher.*